

491.82

V241

STANFORD LIBRARY

MAY 19 1966

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XI, св. 1—2.

БЕОГРАД, 1961.

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ПОРЕКЛА ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКОГ ДИЈАЛЕКТА

Часопис „Наш језик“ посвећен је првенствено питањима савременог српскохрватског књижевног језика. Управо је зато потребно упознати читаоце нашега часописа с приликама у оним дијалектима који су у најужој основици нашега књижевног језика. Такав је, између осталих, и шумадијско-војвођански дијалекат. Из овога прилога видеће се, најпре, да се ни шумадијско-војвођански дијалекат не слаже у свему са нашим књижевним језиком, а, затим, — како се у науци гледа на питање формирања овога дијалекта.

Отако је А. Б е л и ћ 1905. године објавио свој рад *Диалектологическая карта сербского языка* а М. Р е ш е т а р 1907. у своме делу *Der štokavische Dialekt* заузео критички став према многим Белићевим тумачењима, на шта му је Белић 1908. успешно одговорио у своме раду *О српским или хрватским дијалектима*, отако се, дакле, развила једна од најинтересантнијих дискусија у нашој славистици, — питање о пореклу шумадијско-војвођанског дијалекта не силази с дневног реда наше науке. О овоме питању писали су још М. С. М о с к о в љ е в и ћ (највише у своме раду *Дијалектолошка карта Војводине*, Гласник Југословенског професорског друштва, књ. XVIII), С т ј. П а в и ч и ћ (најпространије у својој књизи *Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji* Zgb, 1953) и П. И в и ћ (најпре у раду *О неким питањима наше историјске дијалектологије*, ЈФ XXI, а затим у *Дијалектологији*, Нови Сад 1956. одн. Хаг 1958).

Простор ми не допушта да у овоме раду прикажем детаљно све етапе у развиту научних знања о пореклу шумадијско-војвођанског дијалекта. Неопходно је, међутим, да већ сада истакнем да

су у тумачењима двојице наших знаменитих научника, А. Белића и М. Решетара, изнете основне идеје о овом сложеном питању. Како се временом ширило познавање савремених говора Војводине и северне Србије, тако се указивала потреба за модификовањем њихових мишљења, која су, међутим, изнета још пре педесет година, на самом почетку овога века.

Током 1950, 1951. и 1952. ја сам проучавао сремски говор, током 1955. и 1956. мачвански а током 1959. говор Ваљевске Колубаре и Ваљевске Тамнаве. Досад сам у облику исцрпних монографија обрадио сремски и мачвански говор. Овде ћу укратко изнети резултате својих проучавања о пореклу шумадијско-војвођанског дијалекта. Своја излагања заснивам на сопственим проучавањима сремског и мачванскога говора, не занемарујући, разуме се, ни друге научне резултате.

Најпре ћу показати основне особине сремског и мачванскога говора, упоређујући их међусобно, а затим ћу дати преглед о пореклу сремског и мачванског становништва; најзад ћу изнети своје схватање о пореклу шумадијско-војвођанског дијалекта. Литература о свим овим питањима, којом сам се служио, биће објављена уз поменуте моје монографије.

І. Однос сремскога говора према мачванском

О узајамном односу сремскога и мачванскога говора ваља рећи ово:

Прво. У Мачви нема познатих војвођанских варијаната вокала *е* и *о*, тј. отворене артикулације кратких (*дѣсѣи*, *дѣсиа*) и затворене артикулације дугих ових вокала (*мѣси*, *дѣђѣ*). Као, уосталом, и у западном Срему, и у Мачви се ови вокали изговарају као у књижевном језику српскохрватском (*дѣсѣи*, *дѣсиа*, *мѣси*, *дѣђѣ*).

Друго. Нешто затворенија артикулација вокала *а* позната је и Срему и Мачви (*мѣли*).

Треће. И Мачву и Срем, разуме се, карактерише екавска замена јата с познатим икавизмима (3—7 sg. *жѣни*, *мѣни*; *ѹ колима*; *дѣи*; *вѣидиѣи*; *сѣдариѣи*, *дѣи је*; *нѣје*, *гријдиа* и сл.). У источном Срему и већем делу Мачве говори се *сѣјаѣи*. У западном Срему и у (југо)западној Мачви је *сѣјаѣи*. Лик *сѣјаѣи* јавља се у северном Банату, западној Бачкој и у Поцерини. — У западном Срему и

западној Мачви је *сикера*, а у источном Срему и источној Мачви — *сикира*.

Четврто. И мачвански и сремски говор познају разне вокалске редукције, елизије и контракције.

Пето. Мачвански и сремски говор имају четвороакценатску систему млађих новоштокавских говора.

Шесто. Ни мачвански ни сремски говор не познају кановачког дуљења.

Седмо. Ни у мачванском ни у сремском говору не чувају се све Даничићеве неакцентоване дужине. У источносремском дужине се губе у већем броју категорија него у западносремском. Мачвански говор је у овоме погледу уједначенији и ближи је западносремском.

Осмо. И у Мачви и у Срему јавља се извесан број неакцентованих дужина којих нема у Даничића. У Мачви само нема дужина типа *крџикāма* које постоје у Срему.

Девето. Извесан број именица, у првом реду личних имена, колеба се у Мачви и, нарочито, у Срему између типа *глава* и типа *књига* (*Мића* — *Мѣћа*). Акценат је код личних имена диференцијални знак за значење.

Десето. У Срему постоји метатонијски акценат *за лѣђи*; у Мачви тога нема.

Једанаесто. И у сремском и у мачванском говору акценат се у одређеном придевском виду повлачи према крају у много већем броју категорија него у Даничића (у типова *нѣвѣ*, *дугѣ*, *младѣ*).

Дванаесто. У западној Мачви и у западном Срему акценат се са *геп.-асс.* и *dat.-loc.* заменица *ја*, *ѣ*, *ѣ* преноси по типу *мене* — *кѣд мене*. — Сем тога, на целој мачванској и сремској територији постоји у *геп.-асс.* ових заменица преношење по типу *кѣд мене*.

Тринаесто. У извесног броја глагола инфинитив у Срему и Мачви има двојак акценат (*изаѣи* — *изаѣи*, *довѣсии* — *дѣвѣсии* и сл.).

Четрнаесто. У извесног броја глагола презент у Срему и Мачви има двојак акценат (*довѣдѣм* — *дѣвѣдем*).

Петнаесто. Као и у другим говорима, и у Срему и у Мачви има извесан број речи које код Вука припадају једном а овде неком другом акценатском типу (*мајсѣиорица* — *мајсѣидрица* и сл.)

Тридесет прво. Глаголи III Белићеве врсте у западном Срему имају инфинитивну основу на *-ни* (поред *-ну*) (*брѣнѣиѣи* поред *брѣнѣиѣи*). Ова појава постоји и у Мачви. Лик *брѣнѣиѣи* јавља се и у западној Бачкој и северном Банату.

Тридесет друго. У западном Срему граес. гл. *ѣскаѣи* може да гласи и *ѣиѣѣ*. Овај облик постоји и у Мачви.

Тридесет треће. И у Мачви и у Срему одсуствује имперфекат.

Тридесет четврто. И у Мачви и у Срему ограничена је употреба аориста.

Тридесет пето. У западном Срему и у Мачви шири се *и* из 3 рl. аориста и у остала лица рl. (*дѣѣѣраѣи*мо и сл.).

Тридесет шесто. И у Мачви и у Срему постоји предлог *мед* (= између).

Тридесет седмо. И у Мачви и у Срему употребљава се уз глагол *ѣиѣѣиѣи* ген.: *ѣиѣѣѣ мѣмѣ*.

Тридесет осмо. У Мачви се уз предлог за употребљава генитив (*за ѣивѣиѣѣ*). У Срему постоји само конструкција *за чѣѣѣ*. Са Мачвом се слаже Поцерина.

II. Порекло сремског становништва

У вези с проблемом порекла сремског становништва треба најпре да нагласим да сам проучио све важније радове из историје и етнографије. Као резиме могу се дати ове констатације.

Српски етнички елеменат постојао је у Срему и до почетка XV в., тј. и пре насељавања становништва средњовековне Србије у Војводину.

Отприлике почетком XV в. и током XV и XVI в. досељава се становништво средњовековне Србије у Срем. Овде треба нагласити да се за време Драгутина, „сремског краља“, Срби из Србије нису насељавали у Срем. Драгутин није имао под својом влашћу данашњу сремску територију, већ је део северозападне Србије, који је био под Драгутиновом влашћу, такође називан сремском земљом. Али је за порекло шумадијско-војвођанског дијалекта важно истаћи да је Драгутин под својом влашћу, поред северозападне Србије, држао и североисточну Босну, да је и пре

Драгутина и после њега северисточна Босна често била, заједно са Војводином и Славонијом, под угарском влашћу.

Током XV и XVI в. било је мањих досељавања из Босне у Срем.

У вези с великом сеобом под Арсенијем III (1690) треба рећи да она није довела новог становништва у Срем.

Крајем XVII и током XVIII в. долази у великом броју у Срем западније динарско становништво (из Босне, Славоније, Лике, Крбаве и сл.).

У исто то време и у још већој мери на сремску се територију излива становништво западне Србије које је несумњиво већ било динаризирано.

Може се уопште рећи да су почетком 19. в. завршена досељавања у Срем која су била од утицаја на физиономију савременог сремског говора.

III. Порекло мачванског становништва

Литература о пореклу мачванског становништва много је оскуднија од литературе о пореклу сремског становништва. Подаци се могу добити више посредно, из историјских и етнографских студија о другим питањима. Када се ти подаци среде и класификују, добијају се приближно ови закључци:

- 1) И на мачванској је територији српског етничког елемента било и пре миграција.
- 2) И на мачвански се терен најпре досељава становништво средњовисковне Србије.
- 3) Осамнаести је век период интензивног динаризирања и мачванске територије.
- 4) И у средњем веку, а и касније, и Мачва је често била у интимнијем односу са босанским становништвом.

IV. Порекло шумадијско-војвођанског дијалекта

Моје је мишљење да се на основу свих чињеница о којима је досад било речи могу констатовати три фазе у развоју шумадијско-војвођанског дијалекта. Приказаћу карактеристике сваке од ових фаза посебно.

П р в а ф а з а. Незамењено *џ* има вредност *џ*. Овакву вредност потврђују, како то П. Ивић тачно каже, и говори са

незамењеним *ѣ* (галипољски и крашовански) и савремени шумадијско-војвођански дијалекат. У Ваљевској Колубари слушао сам примере у којима на месту јата стоји глас између *е* и *и*: *л^ѣејо*, *д^ѣѣше*, *п^ѣр^ѣдвече*, *д^ѣѣца* (Бранковина).

Ову фазу такође карактерише варијабилна артикулација вокала средњег реда, као и архаични облици деклинације. Два акценатска детаља такође потичу из ове фазе: а) дужина наставка *-ама* у *dat.-instr.-loc. pl.* именица *а-* основа у примерима типа *кр^ушк^ама*; б) акценат *gen.-acc. sg.* личних заменица и повратне заменице *себе* т. *к^од мене* и сл. — Војвођански говори слажу се с јужним говорима у чувању дужине типа *кр^ушк^ама*. Али чињеница што се војвођански од тих јужних говора разликују у томе што немају дужина у *inf.* типа *м^исл^иѣѣи* и *adj.* *г^ар^ав* показује да дужина типа *кр^ушк^ама* није у војвођанске говоре унета из тих јужних говора. Штавише, чињеница што је у западном Срему ова дужина ређа него у источном и што ње у Мачви уопште и нема показује да динарско становништво које је динаризирало овај терен није ни имало те дужине. У Ваљевској Колубари слушао сам примере *кр^ушк^ама*, *г^ар^ав*, *ц^рп^иѣѣи*. Али је у Ваљевској Тамнави (која је северно од Колубаре), као и у Мачви, доследно *кр^ушкама*, *г^арав*, *ц^рп^иѣѣи*. То значи да је у Колубари у питању динарски континуитет, а да чињеница што ових дужина нема у Тамнави и сама говори да војвођанску ситуацију не треба повезивати са колубарском одн. динарском. Другим речима, нису сви Динарци имали ових дужина у своме говору. Ваљевску Колубару населили су они Динарци који су те дужине познавали. У Тамнаву, Мачву и Војводину дошли су они Динарци који тих дужина нису познавали. — О акценту *к^од мене* објавио сам и расправу у ЈФ XXIII.

У овој, првој фази (XIV в.) шумадијско-војвођански терен често се заједно са славонским и тереном североисточне Босне налази под угарском управом. Сматрам да у ово време пада замена *ѣ* са *и* у познатим категоријама у шумадијско-војвођанском дијалекту. Белић сматра да се овде *ѣ* развило у *и* под икавским утицајем; Решетар сматра да је прелаз *ѣ* у *и* настао гласовним путем, а не под икавским утицајем. Павле Ивић је покушао да неким новим аргументима докаже тачност Решетареве тезе. У Ивићеву тумачењу има доста тачних момената, али ми се чини да они нису довољни да оспоре основну Белићеву идеју. У даљем

излагању покушаћу да покажем зашто сматрам да се у ово време шумадијско-војвођански терен морао налазити под утицајем или икавских говора или говора који су се развијали под икавским импулсом. Хоћу, другим речима, да покажем какве је трагове оставила у шумадијско-војвођанском дијалекту повезаност, под влашћу средњовековне Угарске, шумадијско-војвођанског терена са славонским и босанским.

И П. Ивић сматра да $\text{ћ} > \text{и}$ у шумадијско-војвођанском дијалекту или гласовним путем или аналогијом.

Аналогијом тумачи: а) познате облике у деклинацији (*жѣни, мѣни, љ колима, двѣх* и сл.), б) inf. *видѣиши*, с) praef. *ѣри-* < *ѣрѣ-* и *ни-* < *нѣ-*.

Ваља нагласити да деклинацијске облике и Белић тумачи аналогијом. Они и нису спорни. Тачно је, сем тога, и Ивићево тумачење inf. *видѣиши*. Али сматрам да у префиксима *ѣри-* и *ни-* м. ѣ долази под икавским утицајем. Појава, наиме, *ѣри-* < *ѣрѣ-* није захватила сав шумадијско-војвођански терен. Она је позната Бачкој и Банату. У Срему и Мачви се спорадично јавља. У Срему и Мачви чак има примера са *ѣре-* м. *ѣри-*. У Поцерини је и изворно *ѣри-* доследно замењено са *ѣре-*. Изгледа да је развитак ове појаве текао овако. Најпре се јавило *ѣри-* м. *ѣрѣ-* под икавским утицајем, тако да је у то време постојао једино префикс *ѣри-*. Затим се са надирањем екаваца из средњовековне Србије у Срему и северној Србији поново распростире *ѣре-* (< *ѣрѣ-*), али с обзиром да се на шумадијско-војвођанском терену и м. овог *ѣре-* (< *ѣрѣ-*) налазило *ѣри-*, долази до мешања изворног *ѣре-* (< *ѣрѣ-*) и *ѣри-* који су постојали у средњовековном становништву Србије, па то мешање доводи до појаве *ѣре-* м. изворног *ѣри-*, у Срему и Мачви недоследно а у Поцерини доследно. Мачвански и сремски говор, сем тога, показују непревзелост развитка ове појаве. — Исто тако, тешко је претпоставити да је аналогија била довољна за мешање *нѣ-* и *ни-* јер се и ова два префикса семантички разликују. Мислим да је и за појаву *ни-* м. *нѣ-* на шумадијско-војвођанском терену пресудан био икавски утицај (где је такође фонетика надјачала семантику).

Гласовним путем Павле Ивић сматра да су се развили: а) облици у којима $\text{ћ} + \text{j} > \text{иј}$ (*сѣдарији, дѣ је, није, гријѣца, сѣјати* и сл., *бијѣчуг*); б) облици са $\text{гнѣ-} > \text{гњи-}$ (*гњиздо*,

гњиван и сл.); с) облици *видрица*, *сикира*, *бижайи* (тј. облици у којима кратко *ѣ* испред слога с акцентованим *и* и само даје *и*).

Нема никакве сумње да је морало бити и фонетских услова за промену *ѣ* у *и*. Али они нису били довољни.

У вези са променама *ѣј* > *иј* и *гњѣ* > *гњи*— треба рећи троје.

Најпре, *ѣ* у шумадијско-војвођанском дијалекту не даје *и* у суседству свих палаталних сугласника у суседству којих оно даје *и* у ијекавским говорима (нема нпр. лика *недиља*). Значи, у шумадијско-војвођанским говорима нису постојали сви потребни гласовни услови који су постојали у ијекавским говорима. У шумадијско-војвођанском дијалекту сем гласовних услова морао је постојати још неки подстрек. То је икавски утицај. — Затим, ни прелаз *ѣ + ј* > *иј* није у шумадијско-војвођанском дијалекту доследан, ма колико се ми трудили да докажемо да јесте. Наиме, 3 рл. праез. од глагола *ѹмѣи*, које у Срему и Мачви гласи *ѹмѹ*, могло се развити само од *ѹмејѹ*, а никако од *умију* или *умѣю*. — Најзад, поводом облика *гридѣи* ваља рећи да се *ѣ* у ово време није налазило испред *ј*, већ испред *х*.

У вези с тумачењем облика *сикира*, *видрица*, *бижайи*, треба рећи да има велики број примера у којима *ѣ* у овој позицији не даје *и*, нпр.: *бѣлица*, *вѣнчиѣ*, *вѣридба*, *вѣтрѣиѣ*, *вѣчиѣи*, *дѣчица*, *лѣњив*, *лѣњивац*, *лѣњивица*, *мѣшина*, *иѣиѣиѣ*, *рѣчица*, *сѣиѣиѣиѣ*, *цвѣиѣиѣиѣ*. Сем тога код глагола на *-ѣиѣи* (које даје *-иѣиѣи* аналогијом) у корену *ѣ* никад не даје *и* (не говори се нпр. *сидиѣиѣи*). А онда, овде би по Ивићу била у питању асимилација. Међутим то би значило да се вокал средњег реда асимилује с потоњим високим вокалом. А тога у вези с вокалима *о* и *у* уопште нема на шумадијско-војвођанском терену. Зато и сматрам да је тешко у свему овоме не видети утицај икавског говора. Вероватно је најбоље рећи да, у случајевима када је задржан траг таквог утицаја, он се може јавити и у ситуацији у којој се кратко *ѣ* налази испред слога с акцентованим *и*.

Задржаћу се још на Ивићеву тумачењу облика *дѣвојка*. Он га доводи у везу с речима *дѣван*, *дѣвиѣиѣи се*. Не мора, међутим, бити довољно убедљива претпоставка о утицају једног да тако кажемо естетичког момента у ранијим фазама историје српско-хрватског језика.

Тако су се, сматрам, развили примери са *и* м. *ѣ* у шумадијско-војвођанском дијалекту. Треба да нагласим да сматрам да је још

у ово време у свим осталим случајевима ђ остало неизмењено и да је имало вредност гласа између *e* и *и*. Ако као апстрактни симбол свих категорија у којима је у овом времену ђ дало *и* узмемо облик *нисам*, а као апстрактни симбол свих осталих категорија у којима је у ово време ђ још остало неизмењено узмемо облик *бе"ло*, онда можемо рећи да је на показани начин створена фаза у развиту ђ коју у формули можемо приказати као фазу *бе"ло* — *нисам*.

Овде сам изнео само најосновније разлоге због којих сматрам да је на стварање фазе *бе"ло* — *нисам* у шумадијско-војвођанском дијалекту морао утицати босански говор који је био западније (икавске) нијансе. Неког великог мешања становништва није било, али одсуство мешања не мора да искључи сваки утицај. Целокупно ово излагање, најзад, искључује претпоставку Московљевића и Павичића о икавском супстрату на шумадијско-војвођанском терену.

Међутим, за везу шумадијско-војвођанског дијалекта с босанским говорима или уопште западнијим српскохрватским говорима у овом раном периоду има још потврда сем ситуације у вези с ђ.

Прво. Акценат придевског вида типа *ндѣй* — *чи"сий* — *сѣй*. Да је ова појава босанска, доказ је и чињеница што је она позната у шаптиновачком, а становници Шаптиновца доселили су се из Босне. Исп. и мој рад у Јужносл. фил. XXIV „Придевски акценат у мачванском говору“ у којем сам покушао доказати да је узајамни утицај типова *ндѣй* — *дѣгѣй* — *младѣй* могао да се реализује само у додиру западнијих штокавских говора (који су били ближе чакавским) са источнијим.

Друго. Метатонијски акценат *за лѣђи*, познат и славонским говорима. У јужним говорима постоји овакав акценат у вези са новим обликом (*за лѣђима*). Нови деклинацијски облик, међутим, у Срему доследно има акценат *за лѣђима*, одакле је јасно да војвођанска ситуација није у вези с источнохерцеговачком. Али ова изоглоса спаја војвођанске говоре са славонским, дакле са западнијим штокавским идиомима. До сличног закључка, уосталом, дошао је и П. Ивић. Јасно је да су у Мачви ову појаву уклонили Динарци који је нису имали у своме говору.

Треће. Затворена артикулација вокала *a* (*a°*) особина је босанских, славонских и војвођанских говора. Она постоји и у

Мачви. На овај начин може се доказати да је босанско-славонско-војвођански континуитет старијег датума.

Четврто. Губљење имперфекта особина је и чакавских и босанских говора.

Пето. Предлог *мед* познат је чакавском и кајкавском дијалекту. Његово присуство у Војводини и Мачви говори о раној вези шумадијско-војвођанског дијалекта са западним говорима српскохрватским.

Шесто. Употреба *геп. м. асс.* уз глагол *ишѣати* постоји и у Славонији и у језику Матије Дивковића.

Уосталом, за ову прву фазу можда и није најважније питање јата. Важно је да се у ово време шумад.-војв. терен налазио у ближним везама са западнијим срп. хрв. говорима. А то је, мислим, јасно из мога излагања.

Ова, п р в а ф а з а завршава се крајем XIV века.

Д р у г а ф а з а. Почев од XV в., а нарочито после пада посткосовске Србије, средњовековно становништво Србије у великим се масама слива на шумадијско-војвођански терен. То траје током XV и XVI в. Ово екавско становништво је утврдило екавизам у шумадијско-војвођанском дијалекту. Остали су само примери са *и м. ђ* о којима је раније било речи. Ово екавско становништво учинило је да се у јужном Банату, источној Бачкој, источном Срему и делу северне Србије учврсте облици типа *сѣјати*. Тај историјско-географски моменат чини излишним покушај да се лик *сѣјати* тумачи било како друкчије. Може се, дакле, рећи да је са досељавањем становништва средњовековне Србије и, с тим у вези, с потпуним екавизирањем војвођанске територије, завршено формирање онога што се обично зове војвођанском заменом *ђ*.

Утицај средњовековног становништва Србије огледа се у још неким особинама шумадијско-војвођанских говора.

Прво. Позната ситуација у вези са вокалима средњег реда која постоји и у шумадијско-војвођанском и у косовско-ресавском дијалекту указује на један преддинарски континуитет. У Мачви су ову појаву несумњиво уклонили Динарци који је нису имали у своме говору.

Друго. Изговор сонанта *л* као *љ* и консонанта *ш, ж, ч* и *и* као *ш, ж, ч* и *и*. Познато је да је *љ* нађено и у неким говорима

западне Србије. Није неоправдано претпоставити да је србијанско становништво које се с југа кретало на север остављало понегде и на србијанском терену трагове показаног изговора ових гласова, а да их је у својој маси предало говорима Војводине.

Треће. Ширење облика 3—7 sg. заменица и придева, нпр.: *двѣм дѣтѣиу*, у *нѣшим шдру*.

Четврто. Губљење Даничићевих неакцентованих дужина и јављање дужина којих нема у Даничића.

П. Ивић је желео да утицај косовско-ресавског дијалекта на формирање шумадијско-војвођанског дијалекта искључи и питањем: зашто у шумадијско-војвођанском дијалекту нема ни једне од 8 особина косовско-ресавског дијалекта које Белић наводи у својој студији „О српским или хрватским дијалектима“. Одговор на то питање, међутим, готово је на домаку руке: ових особина нема зато што се шумадијско-војвођански дијалекат у овоме слаже са динарским херцеговачким говорима, а динаризирање шумадијско-војвођанског дијалекта нико не пориче.

Т р е ћ а ф а з а. Крајем 17. в. и током 18. в. долази до дефинитивног динаризирања шумадијско-војвођанског дијалекта. Оно се огледа у овим појавама.

Прво. Ширење четвороакценатске системе.

Друго. Губљење познате војвођанске артикулације вокала средњег реда, сонанта *л*, консонаната *ш*, *ж*, *ч* и *џ* у југоисточном и западном Срему и у Мачви.

Треће. Ширење наставка *-ма* у loc. pl.

Четврто. Одсуство облика 3 sg. *двѣм дѣтѣиу* у западном Срему и у Мачви.

Пето. Акценатска алтернација *Мића* — *Мѣћа*.

Као што је речено, у ово време пада и досељавање становништва Лике, Босне и Славоније у Срем. Као трагове говора тога становништва, и као трагове интимнијег додира сремског и мачванског говора са босанским уопште, можемо сматрати:

Прво. Редукцију вокала.

Друго. Акценат *кдд мене* у југозападном Срему и западној Мачви.

Треће. Instr. sg. именица *ѣ*-основа: с *рдѣбиѣм*.

Четврто. Inf. III Белићеве врсте типа *гѣиѣи*.

На овај начин у XVIII веку дефинитивно је формиран шумадијско-војвођански дијалекат. Тако се може објаснити зашто у језику Гаврила Стефановића-Венцловића постоје готово све важније црте шумадијско-војвођанског дијалекта.

Целокупно ово проучавање, најзад, допушта и један општији закључак. Оно показује како историјски развитак утиче на језички развитак. За време средњовековне Угарске шумадијско-војвођански терен био је у блиским везама са славонским и источnobосанским тереном. Као резултат те везе јављају се икавизми у шумадијско-војвођанском дијалекту. После пада средњовековне Србије на шумадијско-војвођански терен продиру представници првенствено косовско-ресавског дијалекта, што доводи до утврђивања екавизма у шумадијско-војвођанском дијалекту. Најзад, с продирањем херцеговачког динарског елемента шире се четвороакценатска система и нови облици деклинације.

21. XI 1960.

Берислав М. Николић